REFLECȚII ASUPRA TITULARILOR DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA UN NIVEL DE TRAI DECENT

REFLECTIONS ON THE SUBJECTS OF THE RIGHT TO A DECENT STANDARD OF LIVING

CZU: 342.734:342.4:364.442.6(478) https://doi.org/10.5281/zenodo.7894551

Victor SANDU[1]

ABSTRACT. *The study is focused on a brief review of the holders of the constitutional right to a decent standard of living, expressly enshrined in the constitutional norms. It is about the citizen and his family. A distinct attention is paid to the qualities that the citizen can have as the holder of this right, namely those of: employee; retired; unemployed; sick; not valid; disabled person; old man etc. It goes without saying that depending on the concrete quality of the citizen, the state's assurance of the right to a decent standard of living will include different social policies and their implementation mechanisms.*

Keywords: *decent living, decent standard of living, right to a decent standard of living, right holder, citizen, unemployed, sick, elderly, disabled person, pensioner.*

REZUMAT. *Studiul este axat pe o trecere succintă în revistă a titularilor dreptului constituțional la un nivel de trai decent, consacrați expres în normele constituționale. Este vorba despre cetățean și familia acestuia. O atenție distinctă se acordă calităților pe care poate să le aibă cetățeanul ca titular al acestui drept, și anume celor de: salariat; pensionar; șomer; bolnav; invalid; persoană cu dezabilități; bătrân etc. Este de a sine clar că în funcție de calitatea concretă a cetățeanului, asigurarea de către stat a dreptului la un nivel de trai decent va cuprinde diferite politici sociale și mecanisme de implementare a acestora.*

Cuvinte cheie: *trai decent, nivel de trai decent, dreptul la un nivel de trai decent, titular de drept, cetățean, șomer, bolnav, bătrân, persoană cu dizabilități, pensionar.*

Inițial, vom preciza că în noţiunea de „dreptul la un nivel de trai decent” se utilizează în sens larg şi în sens îngust.

În sens larg, prin „dreptul la un nivel de trai decent” se înțelege „posibilitatea omului de a deţine şi de a beneficia de bunurile şi realizările civilizaţiei: asigurarea medicală, tehnică modernă, mijloace de transport, hrană raţională şi calorică, servicii ale întreprinderilor din sfera de deservire, acumularea de bogăţii culturale etc.” [1, p. 189].

Această definiţie descriptivă cuprinde elementele constitutive, complexitatea cărora asigură un nivel de trai decent fiecărui om şi cetăţean. Cu alte cuvinte, la baza definirii „dreptului la un nivel de trai decent” sunt puse elementele social-economice din societate.

[1] Victor SANDU, doctorand Universitatea de Stat din Moldova e-mail: sanduvictor24@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-9985-6145

În acelaşi timp, se întâlneşte şi o definiţie în *sens restrâns*, în conformitate cu care „dreptul la un nivel de trai decent" se rezumă la „asigurarea unui salariu minim ce ar acoperi necesităţile (hrană, îmbrăcăminte, locuinţă, asistenţă şi îngrijire materială, servicii sociale necesare), adică a unui salariu ce ar acoperi aşa-numitul coş minim de consum (existenţă), stabilit prin calcule economico-statistice" [1, p. 189]. De data aceasta definiţia este prea îngustă, limitată la salariu, calculat economico-statistic. Nu este relevantă obligaţia statului de a asigura acest nivel de trai decent, precum şi perspectivele de evoluţie progresivă.

În acest context, o a treia concepţie în definire porneşte de la faptul că acest drept „implică obligaţia statului şi a comunităţii internaţionale de a asigura îmbunătăţirea continuă şi fără limite a nivelului de trai (în raport de posibilităţile şi standardele sociale). Este, deci, un drept constituțional complex ce încorporează toate drepturile (singulare sau complexe), care prin natura lor sau în anumite circumstanţe converg către satisfacerea plenară a nevoilor şi aspiraţiilor omului în toată complexitatea sa" [2, p. 10].

Adică este „un drept dinamic şi expansiv, în sensul că incorporează toate drepturile ce privesc calitatea vieţii umane, de natură patrimonială (dreptul la salariu, la pensie etc.) şi drepturi personale extrapatrimoniale (sănătatea, educaţia, integritatea fizică şi psihică, respectul vieţii private etc. …" [2, p. 10].

Succinta expunere a definiţiilor date „dreptului la un nivel de trai decent" invocă următoarea concluzie, pe care o împărtăşim: „… traiul decent este imposibil fără dezvoltarea liberă a personalităţii umane, fără beneficierea de realizarea ştiinţei, culturii, fără posedarea unei profesii" [1, p. 190], calificate în toate domeniile, vom adăuga noi.

Acum îngăduim a defini *dreptul la un nivel de trai decent ca fiind un drept social-economic complex ce implică, pe de o parte tendinţa subiectivă, având ca suport dezvoltarea social-economică a societăţii pentru asigurarea liberei dezvoltări a personalităţii umane iar, pe de altă parte, obligaţia statului, în colaborare cu comunitatea umană de a crea condiţiile economice adecvate şi a garanţiilor juridice de a satisface această tendinţă general-umană.*

Titularii *dreptului la un nivel de trai decent* sunt strict determinați în conținutul art. 47 din *Constituţia Republicii Moldova* [3], aceștia fiind: a) cetăţeanul, în funcţie de situaţie și b) familia cetăţeanului.

În funcţie de diferite situaţii concrete, cetăţeanul „îmbracă" statutul de titular de drept în calitate de: a) salariat; b) pensionar; c) şomer; d) bolnav; e) invalid; f) persoană cu dezabilităţi; q) bătrân şi h) sau alte cazuri" (art.47 alin.(2) din *Constituţie*).

Identificarea titularilor acestui drept constituțional se impune deoarece anume pe această cale determinăm gradul relativ al asigurării nivelului de trai decent. Astfel, gradul nivelului de trai al salariatului este direct proporţional cu salariul minim instituit pe economie (art. 43 alin.(2) din Constituţie). Cu alte cuvinte

„bunăstarea cetățeanului şi a familiei lui” depinde de mărimea salariului minim garantat de lege.

Chiar dacă prevederile constituţionale nu operează cu categoria „pensionar”, ci „bătrâneţe”, îngăduim a opera cu noţiunea generală „bătrâneţe”, incluzând şi categoria de „pensionar”. Aceasta, deoarece şi nivelul minim al pensiei, trebuie să-i asigure „bătrânului” un nivel de trai decent relativ, pornind de la prevederile art.16 alin. (2) din *Constituţie* – principiul egalităţii.

Alta este starea şomerilor, bolnavilor, invalizilor, persoanelor cu dezabilităţi (art. 51 din Constituţie), celor văduve, precum şi a altor persoane în cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistenţă, în urma unor împrejurări independente de voinţa lor.

Spiritul acestui subiect rezidă în legătura dialectică dintre caracterul social al statului şi dreptul la un nivel de trai decent, la general, şi, în funcţie de statutul juridic specific al subiecţilor de drept, beneficiari de acest drept, în special.

Nivelul de trai decent minim garantat trebuie să fie asigurat relativ în funcţie de statutul juridic al subiectului de drept.

Astfel, gradul de nivel de trai al salariatului este în directă dependenţă de realizarea dreptului la muncă, pornind de la instituirea unui salariu minim pe economie (art. 43 alin. (2) din Constituţie). Anume, cuantumul salariului, care este o determinantă fluctuantă, în funcţie de dezvoltarea economică a statului, trebuie să-i asigure lui şi familiei lui un nivel de trai decent pe dimensiunea „bunăstare” (art.47 alin.(1) din Constituţie).

O altă situaţie se urmăreşte în cazul „şomerilor”, adică a persoanelor care temporar nu sunt angajate în câmpul muncii şi nu sunt asigurate cu salariul minim garantat pe economie. În aceste împrejurări, intervine statul prin acordarea alocaţiilor sociale pe perioada şomajului.

Cu toate că această calitate este de scurtă durată, totuşi alocaţia trebuie să-i sigure un minim nivel de trai decent. Totodată, pe această perioadă, statul este obligat ca aceste persoane să fie reangajate în câmpul muncii fie prin crearea noilor locuri de muncă, fie prin reciclarea profesională.

Tot în raport cu statutul de *salariat* se află şi „starea de boală”, determinată pe o durată limitată în timp, dar care trebuie „compensată” în raport cu statutul salariatului, situaţie reglementată de normele dreptului muncii.

Alta este situaţia cetăţeanului „invalid”, care a pierdut capacitatea de muncă pe viaţă. În acest caz, asigurarea nivelului minim de trai decent este pusă pe seama statului. Ca şi în cazul persoanelor care au pierdut mijloacele de subzistenţă, în urma unor împrejurări independente de voinţa lor, și de astă dată funcţia socială a statului se manifestă plenar. Respectiv, gradul nivelului de trai a acestor subiecte de drept este direct proporţional nivelului de dezvoltare social-economică a statului şi, respectiv, a politicilor implementate în acest domeniu.

Statutul „văduviei” este condiţionat de mai mulţi factori, iar intervenţia statului poartă un caracter suplinitor în fiecare caz individual aparte.

Considerăm oportun de a identifica încă două categorii de subiecte, specifice în raport cu asigurarea dreptului la un nivel de trai decent şi, anume: a) copii şi familiile cu copii; b) persoanele cu dizabilităţi. Aceasta deoarece, se impune luarea de măsuri speciale pentru ocrotirea copiilor, familiilor cu copii şi a persoanelor cu dezabilităţi pentru că „situaţiilor egale trebuie să le corespundă un tratament juridic egal, la situaţii diferite, tratamentul juridic nu poate fi decât diferit" [4, p. 187].

a) Copiii şi familiile cu copii. Acestui subiect îi sunt dedicate mai multe studii, inclusiv şi o teză de doctor în drept cu titlul „*Reglementări juridice privind asistenţa socială a copilului şi a familiei cu copii în Republica Moldova*", autor Chisari Aliona, teză susţinută în anul 2006.

Autoarea în baza cercetării actelor normative, a literaturii de specialitate, precum şi a practicii realizării drepturilor fundamentale în general şi a celui la un nivel de trai decent, în special, porneşte de la constatarea conform căreia: „În Republica Moldova persistă sărăcia infantilă, în special în zonele rurale, unde patru din zece copii sub vârsta de zece ani trăiesc în sărăcie extremă" [5, p. 3].

Această temă este reflectată în lucrările specialiştilor de domeniu, privind obligaţia statului de a asigura un nivel de trai decent persoanelor aflate în dificultate sau cu dezabilităţi. Anume statutul special al acestor subiecte merită o abordare aparte cât priveşte dreptul la un nivel de trai decent ca un drept universal.

La momentul actual, cu adevărat „acţiunile de asistenţă socială a copiilor şi a familiei cu copii constituie o prerogativă esenţială realizată atât la nivel statal, cât şi la nivel internaţional. Fiind identificate mai multe accepţiuni ale asistenţei sociale, … este abordată în calitate de instituţie a dreptului securităţii sociale: … diferă de cea „de asigurare socială" [5, p. 8-9].

În calitate de subiecte ale raporturilor juridice de asistenţă socială cu statut deosebit, copiii şi familia cu copii aflaţi în dificultate sunt „orice copil sau familie a căror necesităţi de ordin material, psihologic, social etc. nu sunt realizate pe deplin" [5, p. 9].

Asistenţa socială este privită ca instituţie a dreptului securităţii sociale.

Sintetizând literatura supusă cercetării, autoarea afirmă că această instituţie reprezintă totalitatea „de norme juridice menite să reglementeze relaţiile sociale ce apar între persoana sau familia aflată în dificultate şi organul abilitat, în legătură cu acordarea diferitelor prestaţii şi/sau servicii sociale celor dintâi" [5, p. 15].

Anume pe această cale copiilor şi familiilor cu copii li se asigură plenar dreptul la libera dezvoltare a personalităţii umane şi constituirea unui stat de drept şi democratic. La aceasta contribuie şi Avocatul Poporului pentru problemele copiilor atât prin munca explicativă, cât şi prin acţiuni practice.

b) Persoanele cu dezabilităţi. Pentru început vom remarca că în literatura de specialitate se mai utilizează categoria „persoane cu handicap" care, în viziunea noastră, este depăşită atât sub aspect moral, cât şi juridic, care poate

provoca jigniri persoanelor. Corect, şi tot mai des utilizată cu respectul demnităţii personalităţii umane este categoria „persoane cu dezabilităţi”. Suntem de acord cu afirmaţia potrivit căreia aceste persoane „figurează printre populaţiile dezavantajate, „ţinte” ale unor măsuri speciale de protecţie socială. De aici rezultă că nivelul calităţii vieţii lor se află în raporturi strânse cu tipurile de intervenţii ale colectivităţii” [1, p. 137].

Aceasta deoarece „handicapul”, „dizabilitatea” înseamnă „expunerea la un anumit *risc de excluziune socială*, având semnificaţia obstacolelor care împiedică o persoană să participe activ la diferite tipuri de activităţi sociale” [1, p. 137].

Calitatea vieţii persoanelor cu dizabilităţi în literatură este văzută din două perspective: dimensiunea obiectivă şi dimensiunea subiectivă. Aceşti indicatori, dimensiuni încep şi au la bază faptele materiale ale circumstanţelor personale.

a) Dimensiunea obiectivă a calităţii vieţii constă „din două componente: pe de o parte, un set de fapte materiale şi, pe de altă parte, o evaluare socialmente structurală a acestora. Această dimensiune obiectivă cuprinde caracteristicile observabile care descriu viaţa cuiva: fiecare persoană are o anumită formă a corpului, o culoare (în mod obişnuit) o conştiinţă de sine, un ansamblu specific al funcţiilor şi atribuţiilor privind utilizarea minţii şi a corpului, un mediu care include circumstanţele familiale, locuinţa, comunitatea etc.” [6, p. 48].

b) Dimensiunea subiectivă – practica socială a ridicat o serie de probleme legate de demersul de măsurare a calităţii vieţii persoanelor cu dezabilităţi „în special atunci când este vizată dimensiunea subiectivă” [6, p. 49].

Cea mai importantă şi veritabilă trăsătură a calităţii vieţii subiective constă „în sursa judecăţilor normative care sunt aplicate faptelor – în orice caz, mai largi sau mai restrânse decât putem noi să le identificăm. În cazul persoanei competente, aceste judecăţi îşi au originea în capacitatea sa ca fiinţă autonomă de a-şi formula propriile sale credinţe şi valori, de a-şi judeca propriile condiţii de viaţă şi de a lua deciziile corespunzătoare care o privesc” [1, p. 147-148].

O altă problemă ce ţine de calitatea vieţii, a dreptului la un nivel de trai decent a persoanelor cu dezabilităţi este „dependenţa” creată „nu atât datorită limitărilor funcţionale privind capacităţile lor de a se îngriji, cât datorită faptului că vieţile lor sunt modelate de o varietate de forţe economice, politice şi sociale. Dependenţa nu este pur şi simplu o problemă a individului dependent, ci şi una pentru politicieni, planificatori şi specialişti care trebuie să organizeze (controleze) această dependenţă în acord cu valorile sociale curente şi cu circumstanţele economice” [7, p. 94].

În fond dreptul implică ideea ca fiecare să dispună de mijloace de a-şi îndeplini şi impune propria voinţă. Şi dacă în majoritatea lor oamenii îşi impun propria voinţă de sine stătător, apoi copiii şi persoanele cu dezabilităţi nu tot timpul „au de ales în ce priveşte hotărârile ce le vor lua, neputând să-şi realizeze propria

voinţă din diferite motive de vârstă, sănătate, economice sau administrative" [1, p. 186]. În acest sens, facultatea de autodeterminare a acestor subiecţi de drept este afectată şi nu se mai poate vorbi de drepturile lor decât în măsură de protecţie juridică prin care să le ocrotească [1, p. 186].

Şi dacă pentru copiii, care se bucură de un regim juridico-social de protecţie [1, p. 187], apoi cu persoanele cu dezabilităţi iniţial statutul lor „purta amprenta aproape exclusivă a medicalizării. În ultimul timp se conturează o veritabilă tendinţă a „demedicalizării", de substituire a logicii medicale cu alta de factură medico-administrativă, prin care gestiunea problemelor personale cu deficienţe este încredinţată autorităţilor publice" [1, p. 187].

Astfel, în Republica Moldova, Centrul pentru Drepturile Omului, implicat nemijlocit în acest proces a editat un Ghid privind drepturile persoanelor cu dezabilităţi [8]. În lucrare sunt expuse competenţele Centrului cum ar fi: asigurarea respectării drepturilor şi libertăţilor constituţionale; cadrul legal şi instituţional al protecţiei sociale a persoanelor cu dezabilităţi.

Un rol aparte ocupă „dreptul la un nivel de trai decent asigurat, în mare parte, prin organizarea şi funcţionarea sistemului de asistenţă socială" [8, p. 10-11] pentru categoria dată de persoane.

Generalizând cele menționate, subliniem ideea conform căreia asigurarea dreptului constituțional la un nivel de trai decent de către stat depinde în mod crucial de categoria din care fac parte titularii acestuia, acțiunile pentru fiecare categorie fiind distincte. În funcție de categoriile de titulari ai acestui drept constituțional, statul trebuie să dezvolte și să aplice politici publice (sociale) distincte însoțite de mecanisme corespunzătoare de implementare în practică. Într-o anumită măsură, pornind anume de la existența și implementarea acestor politici este posibilă evaluarea modului în care statul își onorează obligațiile sale pozitive în acest domeniu.

Referinte bibliografice:

1. Manea Livius. Protecţia socială a persoanelor cu handicap. Bucureşti: Casa de editură şi presă ŞANSA SRL, 2000.
2. Vlăescu George. Asigurarea drepturilor omului la un trai decent. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2021.
3. Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78 din 29 martie 2016.
4. Drăganu Tudor. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar. Cluj Napoca, 2009.
5. Chisari Aliona. Reglementări juridice privind asistenţa socială a copilu-

lui şi a familiei cu copii în Republica Moldova. Autoreferatul la teza de doctor în drept. Chişinău, 2006.
6. Moreim Haavi E., Computing the Quality of Life. 1986 in vol.: The Price of Healthy (eds.) G.I Agich & C.E. Beghey, Cambridge, D.Reidel Publishing Company.
7. Oliver Michael. The Politics of Disablement. Macilian-London, 1990.
8. Drepturile persoanelor cu dezabilităţi. Centrul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova. Chişinău: 2012. 23 p.